
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A MELANKOLIKUS SZERELEMRŐL*

HÓDI SÁNDOR

Ki ne áltatta volna néha magát azzal, hogy emberfeletti tettekre, kimagasló teljesítményekre, heroikus cselekedetekre született, és e fellobbanások múltával kit nem kerített még hatalmába hiábavalóságának érzete, ki ne érezte volna magát magárahagyottnak, balszerencésnek, csalódottnak, akinek minden nemes törekvése eleve kudarcra van ítélve? Érzéseink olykor szárnyakat adnak, varázslatosan megszépítik, csaknem álomszerűvé teszik életünket, másszor meg a kétségbeesés feneketlen kútjába kergetnek bennünket. A léleknek ez a hullámverése egyénenként persze nagyon változó. Vágyaink, felfogásunk, viszonyulásaink miatt összehasonlíthatatlan, egyszeri módon éljük végig életünket. Nincs két ember, mondja Földényi, „akiben egyenlő arányban oszlana meg a homály és a tisztánlátás, a határtalanra irányuló vágy meg a végső esendőségre korlátozott létezése”. Emberfeletti tettekkel, kimagasló teljesítményekkel, heroikus cselekedetekkel, amint azt tudjuk, végül is csak nagyon kevesek büszkélkedhetnek. Ez csak azoknak adatik meg, akiket az örület határáig, sőt olykor azon is túlra sodor szenvedélyes életigenlésük. Am kiválóságukkal — mivel a rendkívüliségnek nincs megbízható, földi mértéke — ritkán büszkélkedhetnek, több bajt hoz az fejükre, mint sikert. Ők, akik arra hivatottak, hogy új megvilágításba helyezték a létet előttünk, rendre „örültnek” lesznek nyilvánítva. A köznapi életben vissza kell fogni a világteremtő hatalmat magunknak tulajdonító érzést. De a világ otthontalanságából fakadó fájdalmat és szomorúságot is. A megszelídített életigenlés és a sorsszerűnek felfogott korlátok kényes egyensúlyára van szükség. E kényes egyensúly révén a visszafogott lélek megóv bennünket az eksztázistól, a valóságtól való elrugaszkodás és az önmagunkból való kilépés veszélyétől, ám a nyugalom ára, hogy megrekedünk a tudatlanságban és sötétségben, nem nyerünk bepillantást a mindennapok szintjén túlmutató létbe. Akiknek ez a sors jut osztályrészül, belevesznek a világi javak megszerzéséért folyó küzdelembe, ők csak a haláltól félnek, ami véget vet a javak

* Földényi F. László: *Melankólia*. Magvető Kiadó, Budapest, 1984

minden további kínálkozó lehetőségének. Nem így a „kiválasztottak”: a pénzszerzés, a gazdagság, a jó állás, a közszereplés, a presztízs, a hatalom, a hírnév, a vezérkedés stb. Őket nem érdekli. „Az isteni tudással és földi sorssal rendelkező jósök, a láthatatlan dolgok birodalmában jártas és betegségekől veszélyeztetett örültek, a lét és nemlét egymásbafordulását vizsgáló filozófusok”, egyszóval a rendkívüli emberek, az élet teljességére törekşenek. Más halandókkal szemben elsősorban nem a halál felől fenyegeti veszély életüket, hanem az eksztázist — a szárnyalást, szenvedélyt — elutasító, közönséges élet felől. A mindennapi élethez igazodó közösség ugyanis mindazokat, akik nem egyszerű emberi sorsot élnek, hanem valamilyen módon „emberen túli létezésnek is részesei”, hajlamos kitasztani, kiközösíteni. Földényi könyve erről a felemelő és nyomasztó, a megújulást („a mindennapi feltámadást”) lehetővé tevő, ám a közösségi életből kitasztó, kirekesztő életérzésről, a vágyakozással és szomorúsággal átítatott sorsról — a melankóliáról szól.

A melankóliáról írva Földényi természetesen nem kerülheti meg, hogy ne szóljon a szerelemről mint a melankolikus állapot évszázadok óta legismertebb, legtisztább formájáról. És nem is kerüli meg. Ellenkezőleg, értelmezésében a szerelem olyannyira példaszerűen végletes melankolikus állapot, hogy akár a melankólia szinonimájaként is használhatnánk. Földényi páratlanul izgalmas könyve nem szűkíti le a melankóliát a szerelemre, hanem az alábbiakban kizárólag a melankólia és a szerelem kínálkozó összefüggéseivel, pontosabban Földényi szerelemfilozófiájával kívánunk foglalkozni.

A szerelem nemcsak hogy végletes melankolikus állapot, hanem annak leggyötremesebb formája is. Egyaránt jellemző az emberi létezés végtelen lehetőségeinek türelmetlen akarása és a vágyak hiábavalósága; a mindent felemészto láng és a mindent elárasztó szomorúság. A szerelmes — számolva erőfeszítése hiábavalóságával —, mer öntörvényűségről ábrándozni, figyelmen kívül tudja hagyni a mások által felállított és ráöröktett játékszabályokat, hogy személyében a véges élet, a századokon át megszéldített lélek izgató, lázadó, felforgató lényvé váljék. A szerelmes nem tud beletörödni vágyai hiábavalóságába, kétségbeesett erőfeszítéssel végigjárja a mindenhatóvá válás útjának mindenféle zsákutcáját, hogy aztán megtapasztalva azt a valóságot, ami minden lángot parázssá igyekszik változtatni, átadja magát a mélabúnak. Az érzéktelen világ bántóan fájdalmas minden melankolikus lélek számára. A szerelmes számára, aki az érzékiségbe kíván menekülni, s éppen vágyai révén kíván központja lenni a mindenségnek, végképp otthontalan az érzékiségellenes világ. Eme otthontalanság miatt a szerelmes egy mindent elárasztó és mindent átítató mélabú foglya marad.

Földényi a szerelmet e szomorúság szemszögéből tárgyalja, így lemondó mélabúval tud csak maga is írni róla. Lehetséges, hogy olvasói közül sokan, akik még megőrizték a szerelem beteljesíthetőségébe vetett

hitüket, és lelkük a csalódásoktól nem itatódott át a melankóliára jellemző szomorúsággal, messzemenően más állásponton vannak a szerelmet illetően. Földényi azonban, egyetértünk szerelemfilozófiájával, vagy sem, a lélek olyan titkairól lebbenti fel a fátylat, amelyek, ha a szerelem vonatkozásában boldogtalanságot is sugallanak, legalább magyarázattal szolgálnak, mért nem tudja az ember igazán otthon érezni magát a világban.

A közhiedelem azt tartja, hogy a szerelem a legnagyobb boldogság. Földényi nézete a szerelemről ezzel épp ellentétes: szerinte csak azok vélekednek így, akik sohasem voltak még szerelmesek, különben tudnák, hogy „ha a szót lehet fokozni, ilyenkor a legboldogtalanabb” az ember. A boldogtalanság — mondja Földényi — a szerelmes kiszolgáltatottságából fakad: egy „bemérhetetlen erőnek” van minden szerelmes kiszolgáltatva, ami félelmet kelt, szenvedést szenvedésre halmoz, és érzelmi „zúrvarba” torkollik.

Mi tagadás, nehéz ezt a sommás ítéletet elfogadnunk. Nehéz még akkor is, ha az alapjául szolgáló ki nem mondott feltevessel, nevezetesen hogy a szerelem sohasem vezet beteljesüléshez, bizonyos megszorításokkal hajlanánk is egyetérteni. Mindenesetre nem túl szerencsés a szerelmet sem a boldogság, sem a boldogtalanság fogalmával definiálni. A beteljesületlen, mondjuk, a viszonzatlan szerelem kétségkívül olyan szenvedéssel és gyötrelemmel jár, amit joggal nevezhetnénk boldogtalanságnak. Csakhogy a legnagyobb szenvedés és gyötrelem sem mentes bizonyos mérvű „örömtől” (azt is mondhatnánk, hogy boldogságtól), ha az valamilyen szenvedélyünkből fakad. A szenvedély ugyanis a lélek számára önmagában véve is különleges örömforrássá válik. Ahogyan lehet sírva mulatni, bármekkora fájdalom rejtőzzék is a szerelemben, leggyötrőbb kínjával is kínál némi vigaszt és örömet. Akkor is, ha a szerelmes számára napnál világosabb, hogy vágya beteljesületlen marad. „Mily sokoldalú boldogság és mily igéző gyötrelem van a nem viszonzott, reménytelen szerelemben”, mondja Kuprin.

Aki szerelmes, az szükségképpen boldog is meg boldogtalan is. Amint olthatatlan szomjújá válik a másik érzelmi közelségének az igénye, létrejön vele egy tartós hiányállapot is, amit az érzelmi viszonyulás kölcsönössége mellett is nehéz áthidalni. A szerelmes legfőbb törekvése, hogy tartósan együtt legyen a másikkal, s hogy a másik ugyanúgy igényelje az együttlétet, mint ő. Minő két teljesíthetetlen óhaj! Először is minden szerelemben törvényszerűen számolni kell az együttlét akadályaiival, annál is inkább, mivel azok nélkül ez az átszellemült, sajátosan felmagasztosult érzelmi állapot létre sem jön. Ha nincs semmi akadálya annak, hogy a vonzalom és szexuális érdeklődés megjelenését követően az érzelmi feszültség levezetődjék, nincs szükség az érzelmi ingerek szeretetté való átszellemítésére, nem jön létre az a várakozó, feszült, felmagasztosult állapot, amit csak a remény éltet. Am épp a remény végett az ér-

zelmi viszonyulás kölcsönösségének nagy a jelentősége. Ezért a szerelmes számára fontosabb, hogy a kölcsönösséget létrehozza, mint hogy mindenáron együtt legyen szerelmével. Csakhogy rendszerint az érzelmi kölcsönösséggel is baj van. Ilyenkor a szerelmes reménytelen kísérletet tesz, hogy a kölcsönösséget bármi áron létrehozza, a másik figyelmének a felkeltésére, szeretetének a megszerzésére irányuló erőfeszítés olthatatlan szomjúsággá válik, s ez a szomjúság még nyugtalanítóbb érzelmi-indulati állapot, mint az együttlét akadályából származó frusztráció.

A kérdések kérdése így végül is nem az, hogy a szerelem boldog avagy boldogtalan állapot-e, hanem hogy egyáltalán beszélhetünk-e beteljesülő szerelemről. Elképzelhető-e két ember egymásra találása és egymásra ismerése, az érzelmi viszonyulás azonos hőfokú kölcsönössége, az érzéki közelség igényének egyazon időben történő felmagasztosult érzelmi állapotúvá való átszellemítése? Része lehet-e az embernek ebben az életmódban?

Földényi szerint ez nem lehetséges. Miután röviden áttekinti az emberi kapcsolatok bonyolult rendszerét, és a szeretet dimenziója mentén meghatározza azok természetét, rátér a szerelem mibenlétének elemzésére. „Nem kérdéses — írja —, hogy az ember történelmi fejlődése hozta létre a szerelmet. Ennél fogva másképpen szerelmes az antik görög, a középkori keresztény” és másképp szerelmes „a modern ember”. Időben változó emberi viszonyulásról és érzelmi minőségről van tehát szó, amit gyökeresen meghatároz a mindenkori társadalom és kultúra. Földényi a szerelem görög felfogásából — pontosabban Platón, Empedoklész. Euripidész írásából! — kiindulva hajlik arra, hogy a beteljesülő szerelmet csak az antik világ számára tartsa elérhető valóságnak. Az antik világban még, állítólag, lehetőség nyílt az egyén és a világ harmonikus viszonyára, két lélek egymásra találását természetesen követhette a két test egybefonódása. Más szóval, a görög kultúrában az érzékiség és a szellemiség, a vágyott és az intézményesített kapcsolatok nem kerültek annyira szembe egymással, mint ahogyan az a keresztény kultúra térhódításával bekövetkezett. A kereszténység örökségeként a férfi és a nő viszonya olyan szigorú formában intézményesült, hogy a szerelem, mint teljességre törő, az intézményesítést nehezen tűrő kapcsolat szükségszerűen kiszakadt az emberi (legitim) viszonyok földi hálójából, elvesztette társadalmi valóság alapját és társadalmi létjogosultságát.

Földényi szerint tehát az antikvitás elmúlásával megszűnt a „görög szerelem” lehetősége, minthogy megszűnt az egyén és a társadalom szerves közössége. Az ember érzékiségének és szellemiségének a szembeállítását végett meghasonlott a világ, ami a szerelem szempontjából merőben új helyzetet teremtett. E sorok írója hajlik arra, hogy a szerelem vonatkozásában a görög kultúrát idealizálnak érezze. Figyeljünk hát még egyszer oda Földényi érveire. A régi görögöknél a szerelem — mint

mondja — még „töretlenül, szervesen kapcsolódott be az emberi kapcsolatok rendszerébe”. Ezzel ellentétben „a modern korban a világ »meghasonlása« következtében a szerelem elszakadt a többi kapcsolattól, és szakadék választja el minden egyéb emberi viszonytól. A görög szerelem valóban a létezés egészét szebbítette, jobbította a szépre és jóra való egyidejű törekvésével, és ezért mint kölcsönös kapcsolat, mint két ember viszonya jelenhetett meg. A modern szerelem ezzel szemben a világ menetébe nem szól bele, létevel nem járul hozzá annak alakításához.”

Kétségeink csak felerősödnek. Ennyire boldog idők lettek volna azok, s ennyire silánnyá vált volna minden? Ennyit veszített volna az ember az antik világ megszűnésével?

Földényi szerint megváltozott a szerelem „helye” a kultúrában, saját kifejezésével élve, a szerelem „hontalanná vált” ebben a világban. Sokkal inkább hajlamosak lennénk azt hinni, hogy maga a szerelem változott meg, ez jelent mást, újat a görög szerelemhez képest. Ami, ha csakugyan felhőtlenebb volt a modern szerelemnél, kizárólag azért férhetett meg az akkori idők emberi kapcsolatrendszerében, mert azok szerves folytatása volt, s legfeljebb intenzitásban tért el. Tulajdonképpen az emberek többsége számára a szerelem ma sem jelent többet ennél, olyan viszonyulást jelez, ami békésen megfér az emberi kapcsolatok rendszerében. Olyannyira, hogy ez a szerelemnek minősített viszony a keresztény kultúra szerint is a házasság alapját jelenti. Ha viszont Földényi nem erről a viszonyról, hanem a modern ember más boldogtalan társkeresési próbálkozásairól beszél, ennek öröme, kínja, gyötrelme más korok embere számára aligha lehetett ismert. S ha ismert volt, vajon mitől lett volna kevésbé reménytelen és gyötrelmes?

De hát miért nélkülözi a szerelem a kölcsönösséget, miért nem „tárgyasulhat”, miért van az, hogy többnyire csak vágyként létezhet? Mert ebben viszont, mármint hogy a modern szerelem „nem kétoldalú kapcsolat, hanem az egyén mozgása”, reménytelen vágyakozása, vagyis „abszolút magánügy”, lehet, hogy Földényinek igaza van. Mint ahogyan találónan mutat rá arra is, hogy a keresztény kultúra s a modern társadalom „nem tűri el a magánügyeket”, ami csak súlyosbítja a szerelmes amúgy is kilátástalan helyzetét. A modern társadalmakban a „magánügyekre” eleve a bűn árnyéka vetül, nemcsak az illegitim viszony, hanem annak titkolása is normaszegő viselkedésnek számít. A szerelmes ezért „kettős szorításba kerül”, mondja Földényi, „egyfelől minden idegszálával vitatja, hogy szerelmi vágya beteges vagy bűnös lenne (...), másfelől azonban, mivel az egyetemes katolikus parancs alól mégsem vonhatja ki magát, a szerelem lelkiismeret-furdalással tölti el”. A szerelem így egyszerre egy vágyott, gyönyörteli állapot, s ugyanakkor a szerelmes lelkét terhelő, fel nem oldható bűn.

Már tudjuk, hogy a szerelem nem annyira gyönyörteljes, mint amenny-

nyire gyötrelmes állapot. A gyötrelmet fokozza, hogy a szerelmesnek titkolnia kell érzéseit, nem oszthatja azt meg senkivel, jóllehet állandóan szerelméről ábrándozik, annak lényé tölti ki. A kettős szorításnak végül is az lesz az eredménye, hogy a szerelmes változatlanul egyesülni szeretne a szeretett lényvel, de büntudata s a várható szankciók miatt, ha lehetséges volna, sem merné vállalni. A szerelem így csupán vágy marad, beteljesülhetetlen vágy, ami fokozatosan kisajátítja magának a szerelmet. A keresztény kultúra örökségeként végül is „*az igazi szerelem nem más, mint bűnös vágyakozás, amely célját sohasem érheti el*”, összegezi a mondottakat Földényi.

Ennyire lehangelő volna a helyzet? Csakugyan nincs a szerelem beteljesülésére semmi remény? Nem túloz-e a *Melankólia* szerzője a vágy céljának elérhetetlenségét, beteljesülhetetlenségét illetően, amikor továbblépve azt állítja, hogy „a vágyódó szerelem végső soron a *semmivel* köt jegyességet”? A *semmivel*? És ha a szerelem önmagában hordozza célját és értelmét, akárcsak maga az élet? Kérdés, hogy egyáltalán köze van-e ahhoz a „*célszerűséghez*”, amivel felruházuk mindennapi tevékenységünket. Hátha a „*célt*” maga az a *többlet* jelenti, amit a szerelmes más halandókhöz viszonyítva megél.

A vágyat persze mégiscsak egy másik ember lobbantja fel bennünk, ennél fogva az ő szerepe semmiképpen sem lehet közömbös vagy mellékes. A hozzánk való viszonyulásával visszahat az iránta való vágyakozásunkra: fokozhatja vagy csökkentheti a szenvedély lángját bennünk. Meg lehet tenni: szeretni és semmilyen közeledést sem tanúsítani a szeretett lény irányába, de még ez esetben sem mondható el, hogy a vágyódó szerelem a „*semmivel*” köt jegyességet. Hiszen a másik *léte*, s nem személyének valamiféle birtoklása lobbantja fel a szerelmet. Márpedig ha létező, s nem képzeletbeli lény választott szerelmünk, ezernyi szálon állunk kapcsolatban vele, köztük gyaníthatóan léteznek olyan szálak is, amelyeket ha a szokásos kapcsolatok sémájára nem is tudunk definiálni, valós kötöttséget jelentenek. Talán éppen ennek a kötöttségnek a megsejtése lobbantja fel a szerelmet. Schopenhauer egyenesen arról beszél, hogy „a faj géniusza” szólal meg a szerelemben, s késztet valakit a másik csodálatára és a vele való egyesülésre.

Az egymásra ismerést és egymásra találást Földényi sem tartja véletlennek. Hogy a sok-sok ember közül, akiket egymás számára elérhető közelségbe sodor az élet, ki kibe lesz szerelmes, véletlennek tűnik. Maga a szerelmes is szabadnak hiszi magát választásában. Valójában az, hogy kibe lesz szerelmes az ember, nemcsak hogy nem véletlen, hanem mélyebb értelemben „szükségszerű, fatális”, mondja Földényi. „Mert nem a szerelmes pillanatnyi beállítottságától függ csak, hogy kit választ szerelme tárgyául; választásában azok az erők is részt vesznek, amelyek személyéhez kapcsolódnak ugyan, de azon mégis túlmútatnak. A múlt, az egyéniség, az alkat, a szellemi habitus, az érzékeny-

ség, a vérmérséklet — mind közreműködik abban, hogy egy zsúfolt strand embertömegéből” kibe lesz szerelmes az ember. A szerelmes személyisége, élete, beállítódása, érzélemvilága felől nézve a választás olyannyira meghatározottnak látszik, „hogy kérdéses (bár eldönthetetlen), nem előzőleg volt-e szerelmes, és ehhez választott utólag tárgyat”. A szerelem kölcsönössége esetén, vagyis amennyiben mindkét fél „csábító” és „választott” egy személyben, a választásról aligha mondható más, mint hogy *szükségszerű, fatális*. S minthogy a szerelmesek kivételes formátumú személyiségek, nem tűnik túlzásnak, ha Földényi a szerelem lényegi tulajdonságaként a „kicsérélhetetlenséget”, „pótolhatatlanságot”, az „abszolút egyszeriséget” emeli ki.

Hogy mitől és miért lesz szerelmes az ember, senki sem tudná megmondani. Ha a szerelem jelentkezése megmagyarázhatatlan is, tudjuk róla, hogy a világ ellenében jöhet csak létre, hogy a szerelmesek „kiválasztott” emberek, akik valamilyen belső nyugtalanságtól úzva valami elérhetetlenre és megszerezhetetlenre törekuszenek. A szerelmes nem házasságra vágyik, nem szexuális gyönyörre, nem gyermeknemzésre, szándéka a nemek egyesülését illetően túlmegy mindenfajta gyakorlati megoldás lehetőségén. Azt szeretné, ha a szerelme csakis őerte létezne, s ha ő maga is mindenben alárendelhetné magát annak, akit szeret. A szerelem eme önössége és kizárólagossága miatt a szerelmesek elzárkóznak Isten hívása elől, nincs számukra szabály, korlát, ami vággyal terhes lelküket a realitás határai közé kényszerítené. Az ábrándozás, a képzelet, a hit világában élnek, nem véletlenül tartja a közhiedelem, hogy a szerelem „elveszi az ember eszét”. S ha a szerelemről már Avicenna is úgy vélekedett, mint „betegségről”, nem kell csodálkozni azon, hogy a középkor az elmebaj egyik tünetét látta benne, írja Földényi. Korunkban, amikor a legenyhébb normaszegő viselkedés is ideológiai megbélyegzést nyer, a szerelmesek még kevésbé számíthatnak megértésre. De nem is igénylik, mit sem törődnek a megbélyegzéssel, a gúnyos megvetéssel, lekezelő megértéssel. Mindez hidegen hagyja őket, mert semmi kedvük „visszatérni” abba a világba, amelynek „megfontoltságáról” csak ők tudják, „hogy a korlátok önként vállalása a lényege”. Földényi épp evégett tulajdonít a szerelmesnek „arisztokratikus tartást”, mely tartás voltaképpen a melankólia jellemzője.

Földényi egyébként is mindig a szerelem mélyén lappangó melankóliára figyel, a bánatra, amit a vágy feloldhatatlansága vált ki bennünk. Lehet, hogy szerelmünk a maga földi valójában elérhető, „megszólítható, meg is erőszakolható” — mondja —, de ami miatt szeretjük őt, s amit benne keresünk, az elérhetetlen, megfoghatatlan marad számunkra, hiába nyúlunk utána, szerelmünk kezünk közül. A szerelem nem túri a feloldást, „mert a szerelemnek nincs beteljesülése” — mondja Földényi, aki szerint a szerelmes „az állandó meghasonlottság állapotában van”, amíg ugyanis szerelmes, addig ábrándokból él, kielégítthe-

tetlen vágyakat kerget, ha pedig valamiféle kapcsolat létrejön, és a szerelem megállapodik, „akkor az már nem szerelem”. A kapcsolat minden esetben kompromisszumok eredménye, a szerelem viszont „az abszolút kompromisszumnélküliség állapota”, ami a szerelmezt kivédhetetlenül magányra kárhoztatja. Ez a magány azonban, ellentétben a társtalansággal és a megállapodott kapcsolatokon belüli elmagányosodással, a szerelmes számára nem szorongató, hanem gyönyörrel teljes állapot. A szerelmes ugyanis úgy érzi, hogy intim társalgást folytat szerelmével. Földényi szerint az „abszolútummal”, amit meghatározhatatlansága miatt joggal nevezhetünk el Semminek. *„Az abszolútummal társalogni, szerelmesnek lenni nem más, mint a felismert semmivel pillanatról pillanatra együtt élni.”* Földényinek ezek a metafizikai mélységű gondolatai némi idegenkedést válthatnak ki bennünk. Ennyire összehasonlíthatatlannul más világban élne a szerelmes, ennyire befolyásolhatatlan, öntörvényű lenne vágya és szenvedése? Ennyire csak „ürügy” lenne a másik, akire a szerelem (csak látszólag?) irányul? Földényi szerelemfilozófiája szerint igen. „Akire a szerelem irányul, annak semmit sem kell tennie, nem kell viselkednie, semmit sem kell vállalnia és viszonznia: a szerelmes úgyis vak”, mondja.

Ha a szerelmes számára a másik léte nem meghatározó, ha érzéseit a másik fél semmivel sem befolyásolja, ez esetben a szerelem csakugyan a legteljesebb magányügy, s amire irányul — a nemek egyesülésének — nincs semmiféle realitása. Földényi pedig pontosan ezt állítja: „A szerelmes magára van utalva, és elhagyott. Nem létezik kölcsönös szerelem: ketten nem lehetnek egyszerre szerelmesek egymásba, vagy ha igen, ez már szeretet, nem szerelem.”

Nehéz megállni, hogy az idézett gondolatokkal kapcsolatos kétségeinknek hangot ne adjunk. Vajon mi indokolja a szerelemfilozófus részéről ezt a kizárólagosságot, ami a szerelem kölcsönösségének a lehetőségével semmilyen körülmények között sem számol? A magyarázatot, ha nem tévedünk, a melankólia természetében — a melankolikus alapvető magányosságában és feloldhatatlan szomorúságában — kell keresnünk. Más szóval a szerelmesnek tulajdonított „vakságot” és „befolyásolhatatlanságot” nyilvánvalóan csak a melankolikus szerelemre szabad értenünk. A nem melankolikus szerelmezt ugyanis kifejezetten az érdekli, hogy miként fogadja és viszonzza szerelmét a másik. Bár a csábítás mozzanatát, a szerelmes érzéseinek más személy részéről történő kiváltását Földényi sem tartja kizártnak. Ellenkezőleg, szerinte még akkor is csábításról kell beszélnünk, ha a „csábító” mit sem tud arról, amit előidézett. „Aki szerelmes — írja Földényi —, úgy érzi, hogy elcsábították; olyan erővel zuhan bele a másikba, és olyan mértékben veszti el magát, helyét a dolgok megszokott rendjében, hogy” — Kleist szavait idézve — „a pokol erőinek mesterkedését” kell látnunk az egészben. Mind a „választás”, mind a „csábítás” mélyebb értelmű annál semhogy

az összefüggésekről tudomásunk lehetne. A csábítás Földényi találó megfogalmazása szerint a *személyiség erejének* a megnyilvánulása, „és a szerelmes, akit elcsábítottak, a szerelemben azt a zuhanást élvezi, amelylyel önmagából a másikba száguld”. De ha ez így van, ahogyan állítja, még erősebbé válik bennünk iménti kétségünk: a másik személyéből felénk sugárzó erőnek való engedelmesség vajon mért szűnne meg a csábítást követően? Mért ne tartaná az befolyása alatt a szerelmes érzéseit továbbra is?

Ami viszont a „zuhanást” illeti, ez több mint költői metafora. A szerelmes a lelkében lezajló események felgyorsuló mozgását zuhanásszerűen éli meg: elveszíti uralmát a dolgok felett, kiszámíthatatlan irányt vesz minden, fellazulnak, elmosódnak a személyiség határai, szétesik, megszűnik a korábbi belső rend, amire a szerelmesnek (ő úgy találja) nincs már semmi szüksége, hiszen érzései révén egy mélyebb akaratnak és erőnek engedelmeskedik. Ez a mélyebb akaratnak és erőnek való engedelmesség, a teljes elengedettséggel, amelyben a mindennapi élet és a dolgok megszokott rendje teljes mértékben elveszítik jelentőségüket, a szárnyalás, lebegés, zuhanás élményét váltja ki a szerelmesben, ami féltelmetessége ellenére véget nem érő élvezetként jelenik meg. Ebben a robbanásszerű változásban, érzéseinknek való vak engedelmességben és szárnyalásban élhető át a legérzékibb módon a létezés megújulásának lehetősége, kimeríthetetlensége, megragadhatatlansága, gyötrelme és gyönyörűsége, ami a szerelmet eufórikus örömmel tölti el. Földényinek igazza van, s minden lélek búvárnál pontosabban, találékosabban fogalmaz, amikor azt írja, hogy „a szerelmes előtt megnyílnak a kapuk, lehullanak róla a láncok”, felismeri és közvetlenül átéli, hogy „a létezés nem ott ér véget, ahol hitte, hanem hogy naivan soha észre nem vett határai mögött beláthatatlan tér húzódik, amelynek reménytelen meghódítása csakis órá vár”. A szerelem ezért a „személyiség legmagasabbrendű élvezete”, és az emberi teljesség megélésének ritka és páratlanul szép lehetősége.

A „szereposztást” és a lehetőségeket illetően azonban Földényi meglehetősen egyoldalú. Úgy találja, hogy a személyiségnek ez a legmagasabbrendű élvezete a szerelmet „passzív, bénító, gúzsba kötő” szerepbe kényszeríti, míg a szeretett személy — „amennyiben egyáltalán tud arról, hogy szerelmesek belé” — aktív. A szeretett személy, miután a szerelem révén „rájön, hogy mire képes a személyisége, milyen hatást tud előidézni”, fölérendelt helyzetbe kerül, csak játszik a szerelmissel, próbálgatva hatalmát, erejét. A szerelmes számára, aki alárendelt helyzete „és ellenállhatatlan mazochizmusa” miatt sohasem lehet egyenrangú partner azzal, akibe szerelmes, ez a játék ugyanakkor „vére megy”. Földényi a szerelem „tárgyáról” nincs túl jó véleménnyel. A szerelem „tárgyát” milyen sérelmes, bántó már maga ez a megnevezés is! — a hízelgés, szellemtelen udvarlás, flört, magakelletés szerepkörében tudja

csak elképzelni, aki óhatatlanul visszaél helyzetével, azzal, hogy szerelmesek belé.

Amilyen megértéssel és mély empátiával beszél Földényi a szerelmesről, olyan hideg és elutasító a szeretett személyeket illetően. Mintha valamilyen csalódottság és megbántottság beszélne belőle, alábecsüli szerepüket, jelentőségüket, s rossz színben tünteti fel őket. Bántó volna ez a dacos sértettségre valló, elutasító hangvétel akkor is, ha a szerelmes csakugyan olyan elhagyott, magára utalt volna, ahogyan Földényi mondja, mert a „csábítás” mozzanata révén a másik lénye még így is meghatározó szerephez jutna. Persze fáj, ha szerelmünk „tárgya” nem néz vissza ránk, még jobban fáj, ha belemegy a kapcsolatba, de valaki más kedvéért lemond aztán rólunk. De hát ezek a dolgok már a mindennapi életszerveződés hatáskörébe tartoznak, a szerelem realizálásának buktatói, amelyek — és ezt épp Földényitől tudjuk — a szerelmes csilapíthatatlan vágyódását nem (?) befolyásolják.

Földényi a szerelem „tárgyának” egyebek mellett fölrója, hogy „magára hagyja a szerelmest”, „nem hagyja magát utolérni”. Utolérni? De hát miként lehetne utolérni (megfogni, feleségül venni, szeretővé tenni), ha — s ezt maga hangsúlyozza — a szerelmes nem holmi kapcsolatra vágyik, nem a házasságkötés vagy a szeretkezés gondolata foglalkoztatja, hanem szándéka túlmegegy minden gyakorlati megoldás lehetőségén? Nem a szerelem „tárgya” az, aki nem hagyja magát utolérni, hanem a szerelmes az, aki magára hagy mindenkit — beleértve választottját is —, aki előtt nem nyílik meg az a kapu, amelyen át egy magasabbrendű világba lehet jutni. Bizonyára nem minden választott kedvest lehet a realitáson túlrá: a képzelet és hit világába csalni. De ezt annál kevésbé lehet bűnökként felróni, mivel az a világ, ahova a szerelmes vágya irányul, a magány világa, a „hiány világa”, a „mindent lassan felemészítő melankólia világa”.

Nem szabad persze egy percig sem megfélemednünk arról, hogy Földényi a beteljesületlen szerelemről (a kínzó megkötöttségektől való szabadulás nehézségeiről, a másik lényével való tökéletes egybefonódás elérhetetlenségéről) ír. Arról a szerelemről, ami ha nem is oldhatja fel tartósan az emberi élet kínzó kötöttségeit, mégis ennek az élményét jelenti. Mert a szerelem, bármilyen gyötrelmet is jelentsen, bármennyire összetörje, s bármilyen magányra kárhóztassa is az embert, „ki is emeli ebből a világból, hogy egy időre kívül kerüljön időn és földrajzi határokon, bepillantást nyerjen egy olyan világba, amely legalább annyira létező, mint megszokott otthonunk, és hogy erre az otthonra onnan, távolról tekintsen vissza, messziről rendezve újra az evilági rendet”.

Földényi tisztában van vele, hogy milyen felelősség a szerelemről írni, mint ahogyan tisztában van azzal is, milyen veszéllyel jár hitet tenni mellette. Jól tudja, hogy úgy van ezzel az ember, a bölcselő is, mint

maga a szerelmes, aki akkor sem beszél szívesen szerelméről, ha mód nyílna erre. Mert az elkoptatott szavak, kifejezések bepiszkolhatják gondolatainkat és érzéseinket, nem azt közlik, amit mi szeretnénk, s hogy a közlés, a szavak szándékunk ellenére oda vezetnek vissza, ahonnan a bölcsélet, illetve a szerelem kivezet bennünket. Földényi ragyogó munkájával más a helyzet. Nem hagy kétséget afelől, hogy a szerelem az emberi lélek legcsodálatosabb alkotása. És ha ezzel az alkotással nem is lehet egy új, vágyott világot létrehozni, az otthontalanná vált világ érzelmi, tudati újrarendezése is olyan teljesítmény, amire csak kevesek, csak a „kiválasztottak” képesek.

